

สภาพการผลิตและการตลาดของเห็ดฟาง
Production and Marketing of Straw Mushroom

ลาวัลย์ นิยมวิทย์
นิพนธ์ เพียรใหม่

สมร อ็อกเวชะ
สงบ ปั่นเม็ง

พวงนา กมลรัตนกุล
ประวิทย์ เคียงผล

ฝ่ายวิเคราะห์ทางสถิติ

กองแผนงานและวิชาการ

บทคัดย่อ

เก็บรวบรวมข้อมูลการเพาะเห็ดฟางของเกษตรกรในแหล่งที่มีการเพาะปลูกมากในปี 2530-2531 ที่จังหวัด ขอนแก่น อ่างทอง สิงห์บุรี อัญญา และสุพรรณบุรี จำนวน 230 ครัวเรือน เพื่อศึกษาถึงข้อมูลเกี่ยวกับวัสดุที่ใช้ในการเพาะเห็ด วิธีการเพาะ การซื้อเชื้อเห็ด ปัญหาเรื่องศัตรู เห็ด ผลผลิต ราคา วิธีการจำหน่าย และตลาดในการจำหน่ายเห็ด รวมทั้งปัญหาต่างๆ ในการเพาะ เห็ดฟาง นอกจากนี้ยังได้ทำการเก็บข้อมูลของผู้ผลิตเชื้อเห็ดฟางอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อจะได้ทราบถึงสภาพการผลิตของเห็ดฟางโดยละเอียด ในการดำเนินงานได้ออกไปสัมภาษณ์เกษตรกรโดยใช้แบบสอบถาม ในการศึกษาต้นทุนการผลิตของเห็ดฟาง เก็บข้อมูลโดยชั่งน้ำหนักวัสดุทั้งหมดที่จะใช้เพาะก่อนปลูก รวมทั้งให้เกษตรกรช่วยบันทึกข้อมูลอื่น ๆ ที่จำเป็น เพื่อช่วยให้ข้อมูลที่จะได้รับถูกต้องยิ่งขึ้น เฉพาะต้นทุนการผลิตของเห็ดฟาง ได้ทำการเก็บข้อมูล 3 ฤดูปลูก คือ ฤดูร้อน ฤดูหนาวและฤดูฝน ผลจากการสำรวจพบว่าวัสดุที่ใช้เพาะเห็ดฟางนั้นมี 2 ประเภท คือ เปลือกกล้วยเขียว และตอซัง/ฟางข้าว ถ้าแบ่งตามประเภทของวิธีการเพาะแบ่งได้ 2 ประเภท คือแบบอัดในแบบ และไม่อัดในแบบ การเพาะโดยใช้เปลือกกล้วยเขียวมีเฉพาะที่อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งส่วนใหญ่ซื้อมาจาก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สำหรับการเพาะโดยใช้ตอซังหรือฟางข้าว นั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้ซื้อ สถานที่เพาะเห็ดฟางเกษตรกรส่วนใหญ่เพาะในนาของตนเองพอๆกับการขอทำในที่นาของเพื่อนบ้าน โดยไม่มีการจ่ายค่าเช่า และอยู่ใกล้เคียงกับแหล่งน้ำ ในการเพาะเห็ดแต่ละรุ่นจะย้ายที่ทุกครั้ง เกษตรกรที่เพาะเห็ดฟาง มีขนาดครัวเรือนเฉลี่ย 5 คน และมี เพียง 2 คน ที่ช่วยในการเพาะเห็ดฟาง ทั้งนี้เพื่อต้องการมีรายได้เพิ่ม ในการเพาะเห็ดฟางนั้น สามารถทำได้ตลอดปี แต่ช่วงการเพาะเห็ดมากของแต่ละจังหวัดแตกต่างกัน กล่าวคือ ที่ขอนแก่น ปลูกมาก เดือนกุมภาพันธ์-เมษายน อ่างทอง เดือนมีนาคม-สิงหาคม สิงห์บุรี เดือนกุมภาพันธ์-พฤษภาคม พระนครศรีอยุธยา เดือนมีนาคม-พฤษภาคม สุพรรณบุรี เดือนมีนาคม-เมษายน เมื่อเปรียบเทียบรายได้จากการเพาะเห็ดฟางกับรายได้ในการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของ เกษตรกรก็พบว่า เป็นอัตราส่วน 1.22 : 1 กล่าวได้ว่าอาชีพ การเพาะเห็ดสามารถเพิ่มรายได้แก่เกษตรกรอย่างมาก แหล่งที่ซื้อ

เชื้อเห็ดนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่ซื้อจากร้านตัวแทนในหมู่บ้าน ซึ่งมีถึงร้อยละ 64 ร้านตัวแทนในอำเภอ มีร้อยละ 20 ผู้ผลิตเชื้อเห็ด ร้อยละ 9 ลักษณะของการซื้อ เชื้อเห็ด ส่วนใหญ่ซื้อกันเป็นขาประจำ ซึ่งมีถึงร้อยละ 78 สำหรับด้านการสั่งซื้อเชื้อเห็ดนั้น ไปซื้อด้วยตนเองมีร้อยละ 60 สั่งทางโทรศัพท์และทางไปรษณีย์ร้อยละ 40 ในการซื้อเชื้อเห็ดจากผู้ขายนั้น มีเกษตรกรเพียงร้อยละ 59 ที่สามารถเลือกเชื้อเห็ดได้ โดยพิจารณาว่าเส้นใยเห็ด จะต้องเดินดี มีลักษณะเป็นเส้นหยาบ ๆ คล้ายปุ๋ยฝ้ายเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือไม่มีเชื้อราปนเปื้อนและดูลักษณะอื่นๆ ประกอบ ปัญหาของเชื้อเห็ดก็คือคุณภาพของเชื้อเห็ดนั้นไม่แน่นอนบางครั้งเพาะไม่ขึ้น นอกจากนั้นปริมาณของเห็ดในถุงยังมีน้อย คือมีร้อยละ 93 และ 14 ตาม ลำดับ ส่วนปัญหาอื่นๆ มีบ้างเล็กน้อย และจากการเก็บข้อมูลของผู้ผลิตเชื้อเห็ดฟางใน เขตกรุงเทพฯ สมุทรสาคร พระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี และสระบุรี จำนวน 23 ราย ในปี 2531 พบว่าในการ ผลิตเชื้อเห็ดฟางนั้นผู้ผลิต ร้อยละ 73 ใช้วิธีการต่อเชื้อและมีเพียงร้อยละ 42 ที่ เลี้ยงเส้นใยเห็ดบนอาหารร่วน ผู้ผลิตเชื้อส่วนใหญ่จะเปลี่ยนตราเห็ดที่ขายอยู่บ่อยๆ ทั้งๆ ที่เป็น ผู้ผลิตรายเดียวกัน ในระยะเวลาที่เกษตรกรต้องการเชื้อเห็ดฟางเป็นจำนวนมาก ก็รีบผลิตเชื้อ จำหน่ายให้โดยไม่คำนึง คุณภาพของเชื้อเห็ดที่เกษตรกรจะได้รับ บางครั้งคุณภาพของเชื้อเห็ดไม่ดีพอ เมื่อคุณภาพของเชื้อเห็ด ไม่ดีผู้ซื้อก็เลิกซื้อ ผู้ผลิตเชื้อก็ผลิตตราใหม่ขึ้นมาอีก บางครั้งก็มี ผู้ผลิตเชื้อเห็ดรายใหม่เกิดขึ้นมา อาจกล่าวได้ว่าคุณภาพของเชื้อเห็ดที่ผลิตในปัจจุบันนี้ยังไม่ได้ มาตรฐานดีพอ เกี่ยวกับอาหารเสริมที่ใช้ในการเพาะเห็ดในแต่ละท้องถิ่นนั้นแตกต่างกัน กล่าวคือ ที่ขอนแก่น ส่วนใหญ่ใช้มูลควาย มูลวัว และปุ๋ยหมัก ที่อ่างทอง สิงห์บุรี และสุพรรณบุรี ส่วน ใหญ่ใช้ไส้สุนัข วัสดุอื่นๆ มีใช้บ้างเล็กน้อย เช่น เปลือกถั่วต่าง ๆ ขี้ฝ้าย กากฝ้าย ผักตบชวา แกลบ รำละเอียด ต้นจอกแห้ง สำหรับที่พระนครศรีอยุธยา ใช้แบ่งข้าวเหนียวและฮอโรมันใส่ฝัก ด้านต้นทุนการเพาะเห็ดฟางต่อเนื้อที่เพาะ 1 ตารางเมตร พบว่าการเพาะโดยใช้ตอซังข้าวเหนียว ต่ำที่สุดคือ 5.57-8.74 บาท รองลงมาคือเปลือกถั่วเขียว คือ 6.89-7.92 บาท ตอซังข้าวเจ้า 6.89-11.98 บาท ฟางข้าวเจ้าขนาด 7.76-8.40 บาท และต่อมูลค่าเห็ดสด 1 กิโลกรัม ก็มีลักษณะเช่น เดียวกัน คือตอซังข้าวเหนียว ต่ำที่สุดคือตอซังข้าวเจ้า 6.89-11.98 บาท ฟางข้าวเจ้าขนาด 7.76-8.40 บาท และต่อมูลค่า เห็ดสด 1 กิโลกรัม ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน คือตอซังข้าวเหนียวต่ำที่สุดคือ 5.39-8.44 บาท รองลงมาคือเปลือกถั่วเขียว 7.82-10.66 บาท ตอซังข้าวเจ้า 9.54-15.75 บาท และฟางข้าวเจ้าขนาด 11.58-17.45 บาท ในด้านการจำหน่ายผลผลิตเห็ดนั้น ส่วนใหญ่มีพ่อค้า ในท้องถิ่นมารับซื้อเห็ดจากเกษตรกรถึงบ้าน พอ ๆ กับเกษตรกรนำไปขายที่ตลาดในอำเภอราคาเห็ดที่ขายแตกต่างกันตามฤดูกาลและสถานที่ แต่เมื่อเปรียบเทียบโดยทั่วๆ ไปแล้ว พบว่าราคา เห็ดที่ขอนแก่นต่ำกว่าจังหวัดต่างๆ ในภาคกลาง กล่าวคือ ที่ขอนแก่นขายได้ในราคากิโลกรัมละ 12-16 บาท แต่ในภาคกลางขายได้กิโลกรัมละ 17-34 บาท ช่วงระยะเวลาที่เกษตรกรเก็บเห็ด ขายนั้นมี 2 เวลา คือตอนเช้า และตอนบ่ายแต่ส่วนใหญ่เก็บตอนเช้า ซึ่งมีถึงร้อยละ 90 ในช่วง ระยะเวลา 04.00-06.00 นาฬิกา แต่ถ้าวันไหนเห็ดมีปริมาณมากกว่าปกติก็จะเลื่อนเวลาเก็บให้เร็วขึ้น โดยปกติเก็บเห็ดในเวลาเดียวกันทุกวันและเมื่อเก็บเห็ดเสร็จก็รีบขายทันที ในการขายเห็ดนั้นก็มีทั้งขายปลีกและขายส่ง ถ้าขายปลีกจะขายให้แก่

ผู้บริโภคทุกๆ ไป ถ้าเป็นขายส่งจะขาย ให้แก่ผู้รับซื้อที่เป็นขาประจำ มี เกษตรกรร้อยละ 82 ที่ขายส่งราคาเห็ดที่ขาย พ่อค้าเป็นผู้กำหนด ขึ้นเป็นส่วนใหญ่ และมีบ้างเล็กน้อยที่ผู้ขายสามารถต่อรองราคาได้ มีเกษตรกรร้อยละ 80 ขายเห็ด โดยการคัดเกรดในการขายเห็ดนั้นให้แก่ผู้รับซื้อที่เป็นขาประจำ โดยปกติจะมีข้อตกลงระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย เช่นที่จังหวัดขอนแก่น ผู้ขายมีข้อตกลงกับโรงงานเห็ดกระป๋องที่รับซื้อเห็ดว่าจะ ขายเห็ดให้แก่ผู้อื่นไม่ได้จะถูกออกจากการเป็นสมาชิกของโรงงานทันที สำหรับเงื่อนไขอื่นๆ ของเกษตรกรที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของโรงงานเห็ดกระป๋องนั้นมีข้อตกลงกับผู้รับซื้อที่เป็นขาประจำก็คือ จะขายเห็ดให้แก่ผู้อื่นไม่ได้จะถูกกดราคาหรือต้องซื้อเชื้อเห็ดจากผู้รับซื้อหรือเป็นหนี้ผู้รับซื้อเป็นต้น ในการจ่ายเงินของผู้รับซื้อจ่ายเป็นเงินสด ร้อยละ 87 ปัญหาต่าง ๆ ที่เกษตรกรประสบในการเพาะเห็ดคือ ศัตรูเห็ดที่พบมากทั้ง 3 ฤดูปลูก เรียงลำดับ จากมากไปหาน้อย ได้แก่ หนู ปลวก ราขาว ราเขียว และราแดง นอกจากนี้ก็มีปัญหาเรื่องต้นทุนการเพาะสูง แต่ขายเห็ดได้ราคาต่ำ และเกษตรกรยังขาดความรู้การแปรรูปและถนอมรักษาเห็ด ในกรณีที่เห็ดมีปริมาณมากและราคาต่ำ

กรมวิชาการเกษตร